Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Demografske i etničke promjene u Bosni i Hercegovini od 2013. do 2024. godine: Demografske

Pejanović, Mirko Husić-Mehmedović, Melika

2025

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/833

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

DOI: 10.5644/PI2025.219.04

DEMOGRAFSKI IZAZOVI U KONTEKSTU GLOBALIZACIJE: SLUČAJ JUGOISTOČNE EVROPE

Miodrag Simović[*], *Duško Vejnović*[**], *Slaven Knežević*[***]

Sažetak

U radu se analiziraju demografski izazovi u Jugoistočnoj Evropi (JIE) u kontekstu globalizacije, fokusirajući se na paradoksalnu interakciju između globalnih integracija i lokalnih identiteta. Istražuje se kako globalizacija, kroz svoje ekonomske, socijalne i kulturne implikacije, utiče na percepciju i iskustvo identiteta u JIE, te kako to, zauzvrat, oblikuje demografske trendove. Analiza pokazuje da je JIE u središtu složenog globalnog demografskog procesa, gdje se klasični koncept "odliva mozgova" prepliće sa novim fenomenom "odliva identiteta".

Rad se fokusira na uticaj globalizacije na migracije u JIE, pokazujući kako ekonomski pritisci i težnja za boljim životnim standardom podstiču migraciju, ali istovremeno stvaraju osjećaj gubitka kulturnog identiteta i pripadnosti. Istraživanje se bavi i uticajem globalizacije na demografske trendove poput smanjenja nataliteta. U tom kontekstu, predmet pažnje je i kako globalizacija, kroz promjenu životnog stila i promovisanje individualističkih vrijednosti, utiče na tradicionalne porodične modele i smanjuje želju za većim brojem djece.

Koristeći statističke podatke i kvalitativne analize, pokazuje se da je globalizacija, iako nudi ekonomske benefite, stvorila i značajne demografske izazove u JIE. S tim u vezi, predlaže se niz preporuka za rješavanje ovih izazova, uključujući: redefinisanje identiteta u kontekstu globalizacije, osnaživanje lokalnih zajednica i podsticanje povjerenja u budućnost, te kreiranje politika koje promovišu inkluziju i održivost u kontekstu globalnog povezivanja.

Ključne riječi: demografski izazovi, globalizacija, migracije, identitet, Jugoistočna Evropa

[*] Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, msimovic@anubih.ba
[**] Univerzitet u Banjoj Luci, *profesordusko@gmail.com.*
[***] Student Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci na odsjeku Krivično pravo, slaven.knezevic998@gmail.com.

I. DEMOGRAFSKE PROMJENE U EVROPSKOJ UNIJI

1 – Uvodne napomene

Demografske promene u Evropskoj uniji (EU) utiču na:

- tržište rada (*the labour market*) – kako se radno sposobno stanovništvo Evrope smanjuje, održavanje ekonomskog rasta zahtijeva dovođenje više ljudi na tržište rada i/ili povećanje produktivnosti kroz tehnološki napredak i razvoj vještina;
- zapošljavanje (*employment*) – kako ljudi žive duže i zdravije, mnogi građani žele da rade duže, iako ne nužno na istoj vrsti poslova;
- usluge njege (*care services*) – sve veći udio starijih ljudi u EU donosi povećanu potrebu za uslugama njege i dovodi u pitanje dugoročnu finansijsku održivost država blagostanja;
- demografsku ravnotežu (*demographic balance*) – demografski trendovi ne utiču na svaku zemlju i svaki region na isti način. Dok se predviđa da će određeni broj država članica EU već u narednim godinama doživjeti pad broja stanovnika, za druge se predviđa rast stanovništva u istom periodu;
- ruralna područja (*rural areas*) – generalno govoreći, ruralni regioni su više pogođeni padom stanovništva zbog prirodnih promjena i iseljavanja;
- položaj Evrope u svijetu (*Europe's position in the world*) – kako se predviđa da će udio EU u globalnoj populaciji nastaviti da opada u narednim decenijama, postoji potreba za bliskom saradnjom na svim nivoima kako bi se osigurala konkurentnost i jedinstvenog tržišta koja postaje sve hitnija.

Zaključci Evropskog savjeta (*European Council*) u junu 2023. godine pozvali su Evropsku komisiju da predloži alat za podršku državama članicama u rješavanju demografskih izazova i njihovog uticaja na konkurentsku prednost Evrope. Demografski alati (*demography toolbox*), pripremljeni kao odgovor od strane Komisije, oslanjaju se na iskustva iz cijele EU i postavljaju sveobuhvatan pristup demografskim promjenama strukturiran oko četiri stuba:

1. podržati roditelje (*support parents*) boljim usklađivanjem porodičnih težnji i plaćenog rada, posebno obezbjeđivanjem pristupa kvalitetnoj brizi o djeci i dobrom ravnotežom između poslovnog i privatnog života;
2. podrška i osnaživanje mlađih generacija da napreduju, razvijaju svoje vještine, olakšavaju im pristup tržištu rada i pristupačnom stanovanju;

3. osnaživanje starijih generacija (*older generations*) i održavanje njihove dobrobiti, kroz reforme, u kombinaciji sa odgovarajućim politikama tržišta rada i radnog mesta;
4. gdje je to potrebno, rješavanje nedostatka radne snage kroz upravljanu legalnu migraciju, u punoj komplementarnosti za iskorištavanje talenata iz EU.

Kutija sa alatima (*the toolbox recognises*) prepoznaje potrebu da se uzme u obzir teritorijalna dimenzija demografskih promjena, posebno u regionima koji doživljavaju fenomen pada stanovništva i značajnu mobilnost mladih radnika ("odliv mozgova" – brain drain).

U EU je 1. januara 2023. godine živjelo 448.8 miliona ljudi. Najmnogoljudnija zemlja EU bila je Njemačka (84,4 miliona, 19% od ukupnog broja EU), zatim Francuska (68,2 miliona, 15%), Italija (59,0 miliona, 13%), Španija (48,1 milion, 11%) i Poljska (36,8 miliona, 8%). Ukupno, ovih pet zemalja EU činilo je 66% stanovništva EU. Na drugom kraju raspona, najmanje naseljene zemlje EU bile su Malta (542.000 ljudi, što odgovara 0,1% od ukupnog broja EU), Luksemburg (661.000, takođe 0,1%) i Kipar (921.000, 0,2%).

Tokom dvadesetogodišnjeg perioda (od 1. januara 2003. do 1. januara 2023. godine) ukupno stanovništvo EU poraslo je sa 431,2 na 448,8 miliona, što je rast od 4%. Tokom ovog perioda, 18 zemalja EU pokazalo je povećanje broja stanovnika, a devet je zabilježilo smanjenje. Najveća relativna povećanja zabilježena su u Luksemburgu (47%), Malti (36%), Irskoj (33%) i Kipru (29%), dok su najveća relativna smanjenja zabilježena u Letoniji (-18%), Bugarskoj i Litvaniji (obje -17%) i Rumuniji (-12%). Najveći apsolutni porasti zabilježeni su u Francuskoj i Španiji (obje 6,3 miliona), dok su najveća apsolutna smanjenja zabilježena u Rumuniji (-2,6 miliona), Poljskoj (-1,5 miliona) i Bugarskoj (-1,4 miliona).

Gustina naseljenosti u EU kreće se od 18 do 1.693 ljudi po km². Gustina naseljenosti, što znači broj ljudi po kvadratnom kilometru (km²), bila je u prosjeku 109 osoba po km² u EU u 2022. godini. Ova vrijednost se značajno razlikovala između zemalja EU. Najveća gustina naseljenosti zabilježena je na Malti (1.693 osoba po km²), a slijede Holandija (518) i Belgija (384). Na drugom kraju bile su Finska (18 osoba po km²) i Švedska (26) sa najnižom gustinom naseljenosti.

Upoređujući 2022. sa 2002. godinom, došlo je do povećanja gustine naseljenosti u 18 zemalja EU, sa najvećim rastom na Malti (sa 1.255 na 1.693 osoba po km²), Luksemburgu (sa 173 na 253) i Belgiji (341 na 384).

Rumunija (95 do 81) i Bugarska (71 do 60) imali su najveći pad. U prosjeku u EU gustina naseljenosti se povećala sa 105 osoba po km² na 109 tokom ovog perioda.

2. Više žena nego muškaraca

Skoro 5% je više žena nego muškaraca. U EU je 1. januara 2023. godine bilo 229 miliona žena i 219 miliona muškaraca. To odgovara odnosu od 104,6 žena na 100 muškaraca, što znači da je bilo 4,6% više žena nego muškaraca. Bilo je više žena nego muškaraca u svim zemljama EU, osim Malte, Švedske, Luksemburga i Slovenije. Najveće stope zabeležene su u Letoniji (16% više žena nego muškaraca) i Litvaniji (14% više).

Poređenja radi, 20 godina ranije, 1. januara 2003. godine, bilo je 5,4% više žena nego muškaraca u EU, sa minimalnim odnosom od 101,3 žena na 100 muškaraca u Irskoj i maksimalnim 118,0 u Letoniji. U periodu od 2003. do 2023. godine najveći porast stope zabilježen je u Bugarskoj (sa 105,3 na 108,0 žena na 100 muškaraca), dok je najveći pad zabilježen na Malti (sa 101,8 na 90,3 žene na 100 muškaraca).

3. Srednja starost stanovništva u EU je 44,5 godina

Drugi način analize starenja društva u EU je gledanje na srednju starost stanovništva. Srednja starost porasla je u periodu od 2003. do 2023. godine: bila je 39,0 godina u 2003. godini, 42,2 godine u 2013. i 44,5 godina u 2023. godini (1. januara). To znači povećanje od 5,5 godina u srednjoj starosti u EU tokom ovog 20-godišnjeg perioda.

Među zemljama EU najviša srednja starost 1. januara 2023. godine zabilježena je u Italiji (48,4 godine), a slijede Portugalija (47,0), Bugarska (46,8) i Grčka (46,5), dok je najniža zabilježena na Kipru (38,4 godine), Irskoj (39,1), Luksemburgu (39,7) i Malti (40,1). Tokom perioda od 2003. do 2023. godine srednja starost se najviše povećala u Portugaliji (8,5 godina) i Rumuniji (8,3), a najmanje u Švedskoj (1,1) i Luksemburgu (2,0).

4. Promjena stanovništva

Ovaj dio se fokusira na rođenje i smrt, starost majki i broj djece, kao i očekivani životni vijek i višak smrtnosti tokom pandemije COVID-19. Očekivani životni vek pri rođenju u 2023. godini u EU je bio 84,2 godine za djevojčice i 78,9 godina za dječake – razlika od 5,3 godine.

ANU BiH АНУ БиХ

Manje je rođenih, više smrtnih slučajeva.
Smanjuje se broj živorođenih.

U EU je gruba stopa nataliteta, koja pokazuje broj živorođenih na 1.000 osoba, iznosila 10,1 u 2002. godini, porasla je na 10,6 u 2008. godini i od tada se smanjila na 8,7 u 2022. godini. Među zemljama EU, upoređujući 2022. sa 2002. godinom, došlo je do smanjenja u 22 zemlje i povećanja u četiri, dok je stopa bila ista u Bugarskoj. U 2022. godini najviša stopa nataliteta pronađena je na Kipru (11,2 živorođene na 1.000 osoba), Francuskoj (10,7), Irskoj (10,5) i Švedskoj (10,0), a najniža u Italiji (6,7), Španiji (6,9) i Grčkoj (7,3).

Broj smrtnih slučajeva raste.

Stopa smrtnosti (broj smrtnih slučajeva na 1.000 osoba) bila je 10,0 u 2002. godini. Varirala je između 9,7 i 10,1 do 2014. godine, a zatim se donekle povećala, varirajući između 10,2 i 10,5 tokom 2015. do 2019. Tokom pandemije COVID-19 povećala se na 11,6 u 2020. i 11,9 u 2021. godini, prije nego što se donekle smanjio na 11,5 u 2022. godini.

U 21 državi EU došlo je do povećanja stope smrtnosti tokom ovog perioda, a u šest zemalja smanjenja. U 2022. godini najveće stope smrtnosti zabilježene su u Bugarskoj (17,9 smrtnih slučajeva na 1.000 osoba), Letoniji (16,4), Litvaniji (15,1) i Hrvatskoj (14,8), a najniže u Irskoj i Luksemburgu (obje 6,8) i Kipru i Malti (obje 8,0).

Negativna prirodna promjena stanovništva u EU od 2012. godine

Kao što je ranije pomenuto, stanovništvo u EU poraslo je od 1. januara 2001. do 1. januara 2020. godine, a zatim se smanjilo tokom naredne dvije godine, prije nego što je ponovo raslo tokom 2022. godine. Međutim, prirodna promjena stanovništva u EU (razlika između živorođenih i umrlih) bila je negativna već od 2012. godine. To je u velikoj mjeri posljedica starenja stanovništva, kao i pandemije COVID-19 u periodu od 2020. do 2022. godine.

U 2002. godini stopa prirodne promjene stanovništva bila je + 0,2 na 1.000 osoba i ostala je pozitivna do 2011. godine. Stopa je postala negativna u 2012. godini i kontinuirano se smanjuje od 2016. godine da bi dostigla -1,1 u 2019. godini, -2,5 u 2020. godini, -2,7 u 2021. i -2,9 u 2022. godini. Najveće negativne sirove stope prirodne promjene stanovništva u 2022. godini

zabilježene su u Bugarskoj (-9,4), Letoniji (-7,9) i Litvaniji (-7,4), a najviše pozitivne u Irskoj (+3,8), Kipru (+3,2) i Luksemburgu (+3,1).

5. Starije majke

1,46 djece po ženi u 2022. godini

Tokom perioda od 2002. do 2022. godine u EU najniža vrijednost ukupne stope fertiliteta (broj živorođenih po ženi) bila je 1,43 u 2002. godini, a najviša 1,57 u 2008, 2010 i 2016. U 2022. godini ukupna stopa plodnosti bila je 1,46. Među državama članicama EU, Francuska (1,79 živorođenih po ženi) imala je najveću ukupnu stopu fertiliteta, a slijede Rumunija (1,71) i Bugarska (1,65). Najniže stope registrovane su na Malti (1,08), Španiji (1,16) i Italiji (1,24).

U periodu od 2002. do 2022. godine najveći pad ukupne stope fertiliteta zabilježen je u Irskoj (sa 1,97 živorođenih po ženi u 2002. na 1,54 u 2022.), Finskoj (sa 1,72 na 1,32) i Malti (sa 1,45 na 1,08), dok je najveći porast zabilježen u Češkoj (sa 1,17 u 2002. na 1,64 u 2022.), Rumuniji (sa 1,27 na 1,71) i Bugarskoj (sa 1,23 na 1,65).

Starost žena pri rođenju prvog djeteta povećava se na 29,7 godina

Prosječna starost majki koje prvi put rađaju u EU se povećala: u 2013. godini prosječna starost žena pri rođenju prvog djeteta bila je 28,8 godina (za šest država najranija dostupna godina je u periodu 2006-2013). To se u prosjeku povećavalo svake godine za 0,1 godinu, da bi dostiglo 29,7 u 2022. godini.

Došlo je do povećanja ove srednje starosti u svim zemljama EU u periodu između 2002. godine (ili prve godine na raspolaganju) i 2022. godine. Najveći porast bio je u Estoniji (4,1 godina) i Litvaniji (3,9), dok je najmanji porast bio u Francuskoj (1,0 godina). U 2022. godini najstarije majke su u Italiji (31,7 godina) i Španiji (31,6), a najmlađe u Bugarskoj (26,6) i Rumuniji (27,0).

Udio majki koje su se porodile starijih od 40 godina više se nego udvostručio između 2002. i 2022. godine

Drugi način analize trendova plodnosti je da se pogleda udio majki koje su se porodile starije od 40 godina u ukupnom broju živorođenih u godini. U EU je ovaj udio u 2022. godini bio 2,4 puta u poređenju sa udelom u 2002. godini,

jer je porastao sa 2,5% na 6,0%. Udio majki koje su se porodile starosti najmanje 40 godina povećao se u svim zemljama EU tokom ovog perioda. U 2022. godini najveći udio zabilježen je u Irskoj (11,2% svih živorođenih), zatim u Španiji (11,0%) i Grčkoj (10,0%), a najniži u Rumuniji i Slovačkoj (obje 3,5%) i Litvaniji (3,6%).

6. Žene žive duže

Povećanje očekivanog životnog vijeka od 3,8 godina između 2003. i 2023. godine

Stanovništvo u EU stari, a jedan od razloga je sve duži životni vijek – stanovništvo živi sve duže i duže. Očekivani životni vijek pri rođenju brzo je porastao tokom prošlog vijeka zbog nekoliko faktora, uključujući smanjenje smrtnosti novorođenčadi, porast životnog standarda, poboljšani način života i bolje obrazovanje, kao i napredak u zdravstvu i medicini.

U 2003. godini očekivani životni vijek pri rođenju u EU bio je 77,7 godina, što je vrijednost koja se povećala za 3,6 godina na 81,3 u 2019. godini. Nakon izbijanja pandemije COVID-19, očekivani životni vijek pao je na 80,4 godine u 2020. godini i dalje na 80,1 godinu u 2021. godini. Oporavio se na 80,6 godina u 2022. i na 81,5 godina u 2023. godini, što je 0,2 godine više od vrijednosti iz 2019. prije pandemije COVID-19.

Očekivani životni vijek porastao je za 3,8 godina na nivou EU između 2003. i 2023. godine. Sve države članice EU zabilježile su porast od 2003. do 2023. godine, sa najvećim porastom u Estoniji (6,9 godina, sa 71,9 godina u 2003. na 78,8 u 2023.) i najmanjim u Grčkoj (2,3 godine, sa 79,3 na 81,6). U 2023. godini najveći očekivani životni vijek zabilježen je u Španiji (84,0) i Italiji (83,8), a najniži u Bugarskoj (75,8) i Letoniji (75,9).

7. Višak smrtnosti

Oko 1,97 miliona dodatnih smrtnih slučajeva u EU između marta 2020. i februara 2024., u poređenju sa prosjekom od 2016. do 2019. godine

U aprilu 2020. godine pokrenuta je nova evropska zbirka podataka o nedeljnom broju smrtnih slučajeva. Glavni razlog za ovo lansiranje bio je mjerenje uticaja pandemije COVID-19. Upoređivanjem nedeljnih smrtnih slučajeva sa prosjekom za isti period od 2016. do 2019. godine – može se odrediti nivo viška smrtnosti ili broj dodatnih smrtnih slučajeva.

Ukupno je bilo oko 1.964.000 dodatnih smrtnih slučajeva u EU između marta 2020. i februara 2024. godine, u poređenju sa prosjekom od 2016. do 2019. Od ovih dodatnih smrtnih slučajeva oko 578.000 bilo je u 2020. godini, 658.000 u 2021., 515.000 u 2022., 206.000 u 2023. i 10.000 u periodu januar – februar 2024. godine.

Do kraja aprila 2023. godine direktor WHO (World Health Organization) proglasio je okončanje COVID-19 globalnom zdravstvenom vanrednom situacijom 5. maja 2023. godine, a u EU je bilo dodatnih 1.789.000 smrtnih slučajeva. Uz to, nacionalni trendovi su bili prilično različiti širom EU. Od marta 2020. do februara 2024. godine, februar 2023. i februar 2024. bili su jedini mjeseci kada nije bilo viška smrtnosti u EU u cjelini, kada je višak smrtnosti pao na -1,0% i -1,1% zbog oko 4.000 i 5.000 manje smrtnih slučajeva, respektivno, u poređenju sa prosjekom februara 2016-2019.

Dio povećanja smrtnosti u julu i avgustu 2022. godine, u poređenju sa istim mjesecima 2020. i 2021. godine, može biti posljedica toplotnih talasa koji su tada pogodili dijelove Evrope.

II. IZVJEŠTAJ EVROPSKE KOMISIJE O UTICAJU DEMOGRAFSKIH PROMJENA

Evropska komisija[1] je 17. juna 2020. godine usvojila prvi Izvještaj o uticaju demografskih promjena[2] koji je i prvi cjelovitiji pregled stanja Evrope kad se govori o njenoj demografskoj slici. A ona je, što se tiče trendova pada nataliteta i starenja stanovništva – porazna. U Izvještaju se projektuje kakva će demografska slika biti za 50 godina, tačnije 2070.

1. Za 50 godina Evropljana u svijetu svega 4%

Očekuje se da će žene do 2070. godine prosječno živjeti sedam godina duže, tačnije u prosjeku će doživjeti 90, a muškarci 86 godina. Ako se korijenito nešto ne promijeni, natalitet će i dalje padati: danas prosječno godišnje žene rađaju 1,55 dijete, i to u dobi od 31 godine, što ne obećava ni zaustavljanje pada nataliteta, a još manje porast. Tako će 2070. godine čak 30,3% evropskog stanovništva biti starije od 65 godina (to je 9% više nego danas), a 13,2% stanovnika biće starije od 80 godina (što je 5,8% više nego danas).

[1] U daljem tekstu: EK.

[2] U daljem tekstu: Izvještaj.

Ako se, dakle, nastavi dosadašnji trend pada nataliteta, procjene su da će Evropljana u svijetu biti značajno manje. Do 2070. godine će udio evropskog u svjetskom stanovništvu iznositi manje od 4%. Uporedbe radi, 1960. godine je udjel Evropljana u svijetu iznosio više od 12%. Već deset godina smanjuje se i broj aktivnog radnog stanovništva u dobi između 20 i 64 godine, a do 2070. očekuje se pad od 18%.

2. 31 milion ljudi u Evropi živi u siromaštvu

U Izvještaju se naglašava kako postoje značajne razlike u demografskim promjenama i po evropskim regijama, tačnije državama, koje su dugoročno neodržive, jer utiču na rast evropske privrede, na zapošljavanje i zdravlje stanovništva. Tako, 31 milion Evropljana živi u područjima, regijama koje imaju izrazito niske prihode i u kojima se značajno smanjuje natalitet.

Ono što se može odnositi na cijelu Evropu jeste činjenica kako se mijenja sastav domaćinstava. Do juče su najveći broj domaćinstava bili oni koje čine dva roditelja s djecom, a danas su sve češće domaćinstva koja čine ljudi koji žive sami, samohrani roditelji ili parovi bez djece.

3. Zelena knjiga o starenju i razvoj ruralnih područja

Šta Izvještaj najavljuje kao rješenja? Izvještaj je zapravo snimak stanja, nakon koje Evropska komisija najavljuje donošenje Zelene knjigu o starenju[3], što je zapravo dokument koji služi kao platforma za javno savjetovanje o određenom pitanju na evropskom nivou, a nakon čega može doći do objavljivanjem Bijele knjige u kojoj bi se zaključci s rasprave trebali pretvoriti u mjere konkretnih aktivnosti. Osim Zelene knjige, EK je najavila i donošenje dugoročne strategije za razvoj ruralnih područja.

Demografska slika Evrope je jako loša i EK najavljuje da je spremna odigrati svoju punu ulogu koristeći sve instrumente koji su joj na raspolaže. Onaj najvažniji je budžet EU, pa EK najavljuje da će u njega ugraditi mjere koje bi doprinijele pozitivnim rezultatima demografskih politika EU. Tako najavljuje da će u dugoročnom budžetskom razdoblju biti podržani programi

[3] Evropska komisija je objavila Zelenu knjigu o starenju u januaru 2021. godine, pokrećući široku političku raspravu o starenju kako bi se razgovaralo o opcijama o tome kako predvidjeti i odgovoriti na izazove i mogućnosti koje starenje donosi, kao i kako pomoći u održavanju dobrog kvaliteta života starenja stanovništva što je duže moguće. Doprinosi javnim konsultacijama o Zelenoj knjizi pomogli su da se identifikuju mjere potrebne za podršku promovisanju ekonomske i socijalne otpornosti u starećoj Evropi.

socijalne kohezije, integracije i uključivanje ruralnog razvoja, te obrazovanja i osposobljavanja. U tom će tonu, najavljuje se u zaključcima i Izvještaju EK "nastaviti afirmisati konvergenciju prema gore, osigurati pravednu tranziciju, podržavati socijalnu pravednost, jednake mogućnosti i nediskriminaciju, posebno kroz Evropski stub socijalnih prava[4] (2017.) i Strategiju za rodnu ravnopravnosti polova EU[5]."

Jedan od pojmova kojim se najavljuju nove politike u smjeru poboljšanja demografske slike Evrope je "demografska transformacija", pa valja pratiti koje će konkretne demografske politike provoditi EK i koliko će novca biti predviđeno u evropskim fondovima novog programskog razdoblja, a radi zaustavljanja negativnih trendova pada nataliteta i starenja Evrope.

III. DEMOGRAFSKI IZAZOVI U JUGOISTOČNOJ EVROPI

Jugoistočna Evropa, region koji obuhvata zemlje Balkana i dijelove južne Evrope, posljednjih decenija suočava se sa dubokim i složenim demografskim izazovima koji su rezultat kombinacije istorijskih, političkih, ekonomskih i socijalnih faktora. Demografska pitanja u ovom regionu uključuju depopulaciju, starenje stanovništva[6], migracije[7], niske stope nataliteta i visok nivo emigracije što sve zajedno predstavlja ozbiljnu prijetnju za ekonomski i društveni razvoj. Ovi izazovi su dodatno pojačani strukturnim slabostima, kao što su nestabilne političke institucije, etničke tenzije, korupcija i nedostatak održivih ekonomskih politika, što sve zajedno dovodi do dugotrajne demografske krize sa teškim posljedicama po region.

[4] Socijalnim stubom, čija je svrha ostvariti poboljšane životne i radne uslove u EU, utvrđuje se 20 ključnih načela i prava. Komisija je 2021. godine donijela Akcijski plan za provedbu Evropskog stuba socijalnih prava. Plan ima tri glavna cilja koja je potrebno ostvariti do 2030. godine.

[5] Rezolucija Evropskog parlamenta od 21. januara 2021. godine o Strategiji EU-a za rodnu ravnopravnost (2019/2169(INI)) (2021/C 456/19).

[6] Dolazak stranih radnika bi uskoro mogao omogućiti i njihov stalni boravak na ovom prostoru, te mijenjanje osnovne demografske slike.

[7] Migracije stanovništva su stalna ljudska karakteristika od perioda nastanka čovjeka. Potreba za vodom, hranom i drugim resursima su uslovljavali da se stanovništvo permanentno kreće iz jednog prostora u drugi. Nakon geografskih otkrića, a posebno u moderno doba jačanja saobraćajnih veza, migracije su došle na kvantitativno veći stepen i obuhvatile mnogo veći postotak stanovništva. Osnovni uzroci migracija su prirodni, društveni i ekonomski. Nekada migratorni pokret „pokrene" vulkanska erupcija ili poplava, nekada nestabilnost i politička segregacija, a posebno zanimljiv je ekonomski razlog „trbuhom za kruhom".

Jedan od najvećih problema je depopulacija koja je izražena u skoro svim zemljama regiona, uključujući Srbiju, Bosnu i Hercegovinu, Sjevernu Makedoniju, Albaniju, Crnu Goru, Bugarsku, Rumuniju i Hrvatsku. Podaci pokazuju da ove zemlje gube stanovništvo brže nego bilo koji drugi region u Evropi, uglavnom zbog niskog prirodnog priraštaja i masovnih emigracija. Negativni prirodni priraštaj, koji je rezultat niskih stopa nataliteta i visokih stopa mortaliteta, dodatno je pogoršan ekonomskim i društvenim faktorima, uključujući nezaposlenost, niske plate, slabu socijalnu zaštitu i nedostatak perspektiva za mlade. U nekim zemljama, kao što su Bugarska i Srbija, stopa nataliteta je među najnižima u svijetu, što dovodi do kontinuiranog smanjenja broja stanovnika. Istovremeno, visoka stopa emigracije, naročito među mladima i visokoobrazovanim osobama, dovodi do odliva mozgova i gubitka ljudskog kapitala, što ima dugoročne negativne efekte na ekonomski razvoj i inovacije u regionu.

Mnogi mladi ljudi napuštaju svoje zemlje u potrazi za boljim ekonomskim i socijalnim uslovima u zemljama zapadne Evrope, što ostavlja region sa sve starijom populacijom i manjkom radne snage. Starenje stanovništva je još jedan ključni demografski izazov u Jugoistočnoj Evropi, jer rastući udio starijih osoba u ukupnoj populaciji predstavlja veliki teret za penzijske i zdravstvene sisteme koji već sada funkcionišu pod velikim pritiskom. Sve veći broj penzionera u odnosu na radno sposobno stanovništvo dovodi do strukturnih problema u finansiranju javnih sistema, dok istovremeno povećava potrebu za socijalnim i zdravstvenim uslugama, što zahtijeva dodatna ulaganja u sistem koji se već suočava sa nedovoljnim resursima.

U nekim zemljama, kao što su Hrvatska i Rumunija, više od jedne petine stanovništva je starije od 65 godina, što ukazuje na dubinu demografske krize u regionu. Osim toga, migracije predstavljaju složen i višedimenzionalan izazov za Jugoistočnu Evropu. Dok je emigracija mladih ljudi i visokoobrazovanih kadrova iz regiona prema zapadnoj Evropi već dugi niz godina prisutna, region se u poslednjoj deceniji suočava i sa izazovima tranzitnih migracija, posebno u kontekstu migrantske krize koja je započela 2015. godine. Zemlje Jugoistočne Evrope, kao što su Srbija, Bosna i Hercegovina i Sjeverna Makedonija, postale su tranzitne zone za migrante iz ratom zahvaćenih područja Bliskog istoka, Afrike i Azije koji nastoje da dođu do zemalja Evropske unije. Ovaj priliv migranata stavlja veliki pritisak na lokalnu infrastrukturu, resurse i institucije, što dodatno komplikuje već postojeće demografske probleme u regionu.

Ograničeni smještajni kapaciteti, nedostatak koordinacije između različitih država i nedovoljna podrška od strane međunarodne zajednice doprinose stvaranju socijalnih napetosti i rastu ksenofobičnih osjećanja u lokalnim zajednicama. Pored toga, demografski izazovi u Jugoistočnoj Evropi tijesno su povezani sa političkim i etničkim kontekstom regiona koji je obilježen istorijskim sukobima, etničkim tenzijama i neriješenim pitanjima vezanim za nacionalni identitet.

Etničke tenzije i neriješena pitanja manjinskih prava u zemljama kao što su Bosna i Hercegovina, Sjeverna Makedonija i Srbija često su povezani sa demografskim promjenama, što dodatno komplikuje političku stabilnost i međuetničke odnose. U nekim slučajevima demografske promijene se koriste kao politički instrument za jačanje etničkog uticaja u određenim područjima, što često dovodi do produbljivanja podijela i konfliktnih situacija. Dugoročne posljedice demografskih izazova u Jugoistočnoj Evropi su duboke i složene, jer se ovi problemi ne odnose samo na smanjenje broja stanovnika i starenje populacije, već i na šire ekonomske, društvene i političke aspekte.

Smanjenje broja radno sposobnog stanovništva ima direktan uticaj na ekonomski rast, produktivnost i investicije, dok istovremeno povećava pritisak na javne finansije i socijalne sisteme. Pored toga, demografski izazovi utiču na socijalnu koheziju, jer depopulacija i migracije često dovode do raspada lokalnih zajednica i gubitka kulturnog i socijalnog kapitala. Ruralna područja u regionu su posebno pogođena ovim procesima, jer mnoga sela ostaju napuštena ili sa vrlo malim brojem stanovnika, što ima negativan uticaj na poljoprivredu, lokalnu ekonomiju i životnu sredinu.

Da bi se ublažili demografski izazovi u Jugoistočnoj Evropi, neophodno je preduzeti sveobuhvatne i koordinisane mjere na nacionalnom i regionalnom nivou. Ovo uključuje razvoj politika koje će podsticati natalitet, kao što su finansijske olakšice za porodice sa djecom, ulaganje u obrazovanje i zdravstvo, kao i poboljšanje uslova za rad i život mladih ljudi. Pored toga, važno je raditi na zaustavljanju odliva mozgova i privlačenju dijaspore kroz mjere kao što su poreske olakšice, podrška za pokretanje biznisa i priznavanje stranih diploma. U kontekstu migracija, neophodno je razvijati strategije za integraciju migranata koje će omogućiti njihovo aktivno učešće u društvu, istovremeno osiguravajući socijalnu koheziju i stabilnost. Takođe je važno jačati regionalnu saradnju i koordinaciju u rješavanju demografskih izazova, jer ovi problemi prevazilaze granice pojedinačnih država i zahtijevaju zajednički pristup i podršku međunarodne zajednice. Na kraju, rješavanje demografskih izazova u Jugoistočnoj Evropi zahtijeva političku volju,

dugoročnu viziju i odlučnost u sprovođenju reformi koje će omogućiti održivi razvoj i bolju budućnost za cijeli region.

1.“Bijela kuga”

Jugoistočna Evropa ili popularni Balkanski poluotok doživljava pravu demografsku kataklizmu proteklih četvrt vijeka. Smanjenje prirodnog priraštaja, te viši mortalitet od nataliteta, dovodi do pojave „bijele kuge“ u ovim državama. Uz taj problem prisutna je stalna emigracija u države centralne, sjeverne i zapadne Evrope, te prekookeanske prostore od Amerike do Australije. U dinamici stanovništva države gube na dva načina – i biološki padom nataliteta, ali i mehanički zbog izražene emigracije.

U zadnje dvije decenije, a ta je pojava posebno izražena od 2015. godine, dešava se i jaka imigracija na ovaj prostor. Zahvaljujući ogromnoj migraciji, koja je posebno izražena nakon „arapskog proljeća“, ova regija se našla na udaru izbjeglica iz država jugozapadne i južne Azije, te iz sjeverne i sahelske Afrike.

Ova pojava često izaziva i probleme na kojima „desnica“ bazira svoju politiku, ali su dvije činjenice izvjesne – ovi prostori ne mogu dugo ostati demografski pusti i ekonomija zahtijeva novu radnu snagu.

2. Grčka, Bugarska, Rumunija, Albanija

Grčka je država čija emigracija traje već više od vijeka, pa trećina Grka živi izvan svoje matice. Od 2009. godine ukupan broj stanovnika se smanjio za 250.000, a broj stranaca utrostročio i iznosi nekih 900.000 ljudi. Posebno je zanimljivo da se kod stranaca radi o mlađem stanovništvu, te da imaju veći natalitet od autohtonih Grka.

Zanimljivi su demografski podaci dvije države koje su 2007. godine ušle u Evropsku uniju, a to su Bugarska i Rumunija. Slobodan protok robe, dobara, ali i ljudi, doveo je do značajnog iseljavanja u razvijenije države kontinenta. Umjesto očekivanog usporavanja emigracije, ona se povećavala. Od 2007. do danas broj stanovnika u Bugarskoj se smanjio za 1,1 milion (sa 7,5 miliona na 6,4), a u Rumuniji za 1,9 miliona (sa 20,9 na 19 miliona).

Činjenica je da su ove države svoj demografski maksimum imale prije tri decenije kada je Bugarska imala devet, a Rumunija čak 23 miliona stanovnika.

Trend emigracije se nastavlja, a nema nataliteta koji bi nadomjestio gubitak populacije. Ove države su veoma rigorozne kada je u pitanje dolazak ljudi

iz Azije i Afrike, ali će nedostatak radne snage uskoro morati takvu politiku promijeniti.

I Albanija je doživjela demografski pad. Početkom devedesetih godina prošlog vijeka je imala gotovo 3,3 miliona, a danas nešto preko 2,7 miliona stanovnika. Kada se za tri decenije izgubi 20% stanovnika – jasno je da takva demografska implozija dovodi do brojnih problema. Kao i u drugim državama nizak životni standard je uslovljavao odlazak Albanaca u druge države Evrope.

3. Mali rast Slovenije, Crne Gore i Sjeverne Makedonije

Interesantni su podaci i za države regije koje su nastale raspadom bivše SFRJ gdje su neke zabilježile ozbiljan demografski pad, a Slovenija, Crna Gora i Sjeverna Makedonija ili stagnirale ili blago demografski rasle.

Populacija Slovenije je narasla sa dva miliona 1991. godine na današnjih 2,1 miliona. Ovaj rast nije uslovljen povećanim natalitetom nego dolaskom strane radne snage. U ovom slučaju se uglavnom radi o stanovnicima iz drugih država bivše SFRJ koji su „popunjavali“ demografske rupe i zadovoljavali ekonomske potrebe Slovenije.

Crna Gora nije nikada ni imala veliku demografsku masu, te se broj stanovnika u zadnja tri decenije pomjerio sa 611.000 na 617.000. Ovaj rast bi bio mnogo veći da nema emigracije jer visoki natalitet nije doveo do potencijalne „demografske eksplozije“.

Sjeverna Makedonija je sa 2,04 došla do 2,06 miliona stanovnika. Rast od 20.000 za 30 godina je izuzetno nizak, a posljedica je iseljavanja i pored povišenog nataliteta.

4. Trodecenijski demografski pad Hrvatske

Hrvatska takođe već tri decenije bilježi demografski pad. U periodu između dva zadnja popisa, postala je i članica EU, a ostala bez gotovo pola miliona ljudi. U odnosu na maksimalnih 4,77 miliona 1991. godine, zadnji popis bilježi nešto manje od 3,9 miliona stanovnika.

Gubitak od približno 20% ljudi je veoma značajan, a pojedini prostori su već odavno ostali bez potrebne radne snage. Posebno je zanimljiva turistička privreda Dalmacije koja zahtijeva ogroman broj sezonskih radnika. Čak i vansezonski period traži radnu snagu.

Svakako je logično da tu budu radnici iz Srbije i Bosne i Hercegovine, ali je najviše onih iz Nepala, Indije i Filipina koji su dobili radne dozvole. Emigracija autohtonog stanovništva je uslovila potrebu za drugom radnom snagom, ali se tu uvijek očekuju i ostale demografske promjene.

4.Srbija izgubila milion stanovnika

Dovoljno je pogledati i populacionu statistiku Srbije da se vidi ozbiljan pad stanovnika. U zadnjoj deceniji i periodu između dva popisa Srbija je izgubila blizu pola miliona stanovnika (495.000), a od 7,7 miliona prije tri decenije – danas ima 6,66 miliona.

Gubitak od milion stanovnika je demografski problem, a posebno se osjeti gubitak radno sposobnog i bioreproduktivnog stanovništva. Samo u jednoj godini Srbija je izdala 52.000 radnih dozvola za strance, a u tu statistiku se ne ubrajaju sezonski radnici. Zadnjih godina broj stranih radnika je porastao za 113%, a odlazak autohtonog stanovništva se odrazio u potrebama privrede.

I u Srbiji je značajan broj ljudi iz Nepala, Indije, Pakistana i Šri Lanke, ali i iz Rusije, Turske i Kine. Posebnu zanimljivost čine šoferi gradskih autobusa u Beogradu koji dolaze iz Šri Lanke koji su prestali biti „atrakcija“ nego su neminovnost ekonomskih potreba.

5. BiH kao veoma loša “priča”

I Bosna i Hercegovina je loša demografska „priča“. Već dugo ona se nalazi u stanju „bijele kuge“, a to znači da je mortalitet veći od nataliteta. Mnogo gori aspekt je iseljavanje koje je u proteklim godinama doživjelo vrhunac.

Maksimalan broj stanovnika je bio 1991. godine kada je BiH imala gotovo 4,4 miliona, a zadnji popis iz 2013. pokazao nešto više od 3,5 miliona ljudi. Današnje procjene su na brojkama ispod tri miliona, te se može konstatovati kako je država za tri decenije izgubila trećinu stanovnika.

Samo Slovenija je nedavno u toku jedne godine godine izdala oko 16.000 radnih viza za državljane BiH. Ovakva činjenica utiče da država ostaje bez stanovnika i radne snage. Pritisak privrede uslovljava da se povećava izdavanje radnih dozvola.

Vlada Federacije BiH je nedavno usvojila izmjene i dopune zakona u kojima se nalaže da se radne dozvole za strance moraju izdati u roku najduže od 30

dana. Potrebe tržišta rada zahtjevaju brze i adekvatne mjere, ali se uvijek može postaviti pitanje zbog čega se nisu „čuvali“ domaći radnici?

6. “Gastarbajteri”

Odlazak radne snage na druga tržišta rada nije moderna pojava. Već više od pola vijeka ekonomski razvijene države Evrope uvoze „gastarbajtere“ koji omogućavaju opstanak i razvoj privrednih aktivnosti. Zadnju četvrtinu vijeka je prisutno iseljavanje cijelih porodica, te zasnivanje porodica na prostoru u kojem su „gastarbajteri“ dolazili.

Jasno je da se demografska slika Evrope značajno mijenja. Dolazak stranih radnika bi uskoro mogao omogućiti i njihov stalni boravak na ovom prostoru, te mijenjanje njegove osnovne demografske slike.

IV. DEMOGRAFSKI IZAZOVI U BOSNI I HERCEGOVINI

Demografija je jedan od ključnih faktora koji oblikuju političke, ekonomske i društvene procese u jednoj državi. U slučaju Bosne i Hercegovine demografski izazovi predstavljaju složen i multidimenzionalan problem koji utiče na sve aspekte društva. S tim u vezi, analiziraće se ključni demografski izazovi u BiH, uključujući depopulaciju, starenje stanovništva, migracije i etničke tenzije, uz osvrt na uzroke, posljedice i potencijalne strategije za ublažavanje ovih problema.

1. Istorijski i društveni kontekst

Bosna i Hercegovina je zemlja složene istorije i demografske strukture. Rat od 1992. do 1995. godine ostavio je duboke tragove na stanovništvu, dovodeći do masovnih migracija, raseljavanja i značajnog smanjenja broja stanovnika. Prema popisu iz 1991. godine, BiH je imala preko 4,3 miliona stanovnika, dok je popis iz 2013. godine pokazao smanjenje na nešto više od 3,5 miliona. Ovaj pad je direktna posljedica ratnih dejstava, ali i socioekonomskih faktora koji su uslijedili u godinama nakon rata.

Politički i administrativni sistem zemlje, zasnovan na Dejtonskom mirovnom sporazumu, dodatno komplikuje demografska pitanja. BiH je podijeljena na dva entiteta – Federaciju BiH i Republiku Srpsku i Distrikt Brčko. Etnička struktura stanovništva i ustavno određenje „konstitutivnih naroda“ (Bošnjaci, Srbi i Hrvati) značajno utiču na demografske trendove, posebno kada je riječ o migracijama i prirodnom priraštaju.

2. Depopulacija i migracije

Jedan od najvećih demografskih izazova u BiH je depopulacija, odnosno smanjenje broja stanovnika. Podaci pokazuju da se BiH suočava sa kontinuiranim padom populacije, uzrokovanim niskim prirodnim priraštajem i visokim stepenom emigracije. Prema izvještajima Ujedinjenih nacija i Svjetske banke, BiH je jedna od zemalja sa najvećom stopom emigracije u Evropi. Procjenjuje se da je više od dva miliona ljudi bh. porijekla emigriralo u inostranstvo.

Emigracija je posebno izražena među mladim i visokoobrazovanim osobama, što dovodi do tzv. „odliva mozgova". Ovo ima dugoročne negativne posljedice na ekonomiju i društvo u cjelini, jer zemlja gubi radno sposobno stanovništvo i ključni ljudski kapital. Pored ekonomskih razloga, emigracija je često motivisana političkom nestabilnošću, korupcijom i nedostatkom perspektive za mlade.

Istovremeno, niska stopa nataliteta i visoka stopa mortaliteta dodatno pogoršavaju demografsku sliku. Prema podacima Agencije za statistiku BiH, stopa nataliteta je u stalnom opadanju, dok je broj umrlih premašio broj rođenih. Ovo rezultira negativnim prirodnim priraštajem, što znači da broj stanovnika opada, čak i bez emigracije.

3. Starenje stanovništva

Starenje stanovništva je još jedan značajan demografski izazov. BiH se suočava sa rastućim udjelom starijih osoba u ukupnoj populaciji. Podaci pokazuju da je procenat stanovnika starijih od 65 godina znatno porastao u poslednjih nekoliko decenija, dok je procenat mlađih od 15 godina u opadanju.

Starenje stanovništva ima brojne ekonomske i društvene posljedice. Penzijski sistem, koji se već sada suočava sa finansijskim poteškoćama, biće dodatno opterećen usljed povećanog broja penzionera u odnosu na radno sposobno stanovništvo.

Istovremeno, zdravstveni sistem mora da odgovori na sve veće potrebe starije populacije, što zahtijeva značajna ulaganja i reforme. Smanjenje radne snage usljed starenja stanovništva – takođe predstavlja izazov za ekonomski razvoj. Manjak radno sposobnih ljudi može usporiti ekonomski rast i dovesti do smanjenja produktivnosti. Ovo je posebno problematično u zemlji koja već ima visoku stopu nezaposlenosti i nedovoljno razvijenu ekonomiju.

4. Etnički i politički aspekti demografskih izazova

Demografska pitanja u BiH su tijesno povezana sa etničkim i političkim kontekstom. Ratni sukobi i etničko čišćenje doveli su do značajnih promjena u demografskoj strukturi zemlje. Danas su etničke zajednice uglavnom koncentrisane u određenim dijelovima zemlje, što dodatno komplikuje međuetničke odnose i političke procese.

Pored toga, demografske promjene imaju direktan uticaj na politički sistem, jer su etničke kvote ključne za raspodjelu vlasti u BiH. Smanjenje broja stanovnika jedne etničke grupe u odnosu na druge može dovesti do promjena u političkom balansu, što često izaziva tenzije i konflikte.

Etničke tenzije se takođe odražavaju u pitanjima povratka raseljenih lica i izbjeglica. Iako su mnogi ljudi nakon rata vratili svoju imovinu, mnogi nisu uspjeli da se vrate u svoja predratna mjesta zbog nedostatka ekonomskih mogućnosti ili straha od diskriminacije. Ovo je dovelo do trajnih promjena u etničkoj strukturi nekih područja.

5. Posljedice demografskih izazova

Demografski izazovi imaju duboke i dugoročne posljedice na društvo i ekonomiju BiH. Smanjenje broja stanovnika dovodi do manjeg broja poreskih obveznika, što utiče na javne finansije i sposobnost države da obezbijedi kvalitetne javne usluge. Starenje stanovništva i emigracija dodatno pogoršavaju ove probleme, stvarajući poremećaje u penzijskim i zdravstvenim sistemima.

Na društvenom nivou, depopulacija i migracije mogu dovesti do socijalne izolacije, posebno u ruralnim područjima. Mnoge zajednice su već sada napuštene ili na ivici izumiranja, što ima negativan uticaj na kulturno nasljeđe i društveni kapital.

6. Potencijalna rješenja i strategije

Suočavanje sa demografskim izazovima u BiH zahtijeva sveobuhvatan pristup i dugoročnu strategiju. Neki od ključnih koraka koji se mogu preduzeti uključuju:

1. *Podrška natalitetu:* uvođenje mjera koje podstiču rađanje, kao što su finansijske olakšice za porodice sa djecom, poboljšanje uslova za rad roditelja i ulaganje u infrastrukturu za djecu, poput vrtića i škola.

2. *Smanjenje emigracije:* poboljšanje ekonomskih i političkih uslova u zemlji kako bi se smanjio odliv stanovništva. Ovo uključuje borbu protiv korupcije, podsticanje zapošljavanja i stvaranje mogućnosti za mlade.

3. Podrška povratku dijaspore: stvaranje uslova za povratak onih koji su emigrirali, uključujući poreske olakšice, podršku za pokretanje biznisa i priznavanje stranih diploma.

4. *Reforma penzijskog i zdravstvenog sistema:* uvođenje reformi koje će omogućiti održivost ovih sistema u uslovima starenja stanovništva.

5. *Ruralni razvoj:* ulaganje u ruralna područja kako bi se spriječilo njihovo pražnjenje. Ovo uključuje razvoj infrastrukture, podršku poljoprivredi i stvaranje novih ekonomskih mogućnosti.

6. *Jačanje međuetničkog dijaloga:* rad na izgradnji povjerenja među etničkim zajednicama i promovisanje inkluzivnih politika koje će smanjiti tenzije i podstaći saradnju.

7. Demografski izazovi praćeni migrantskom krizom

BiH se poslednjih decenija suočava sa nizom demografskih i društvenih izazova koji su rezultat ratnih sukoba, ekonomske nestabilnosti i dugotrajne političke krize, a ove probleme dodatno komplikuje migrantska kriza koja je postala sve izraženija u posljednjih deset godina. Demografski izazovi u BiH, uključujući depopulaciju, starenje stanovništva, masovnu emigraciju i pad prirodnog priraštaja, već duže predstavljaju centralni problem za političke i društvene elite u zemlji, ali je tokom poslednje decenije migrantska kriza unijela novu dimenziju u postojeće teškoće.

BiH je postala tranzitna zona za migrante koji nastoje da dođu do EU, a pritisak koji ovi migracioni tokovi stvaraju na infrastrukturu, resurse i institucije zemlje – dodatno komplikuje već krhko stanje u zemlji. Depopulacija i emigracija mladih ljudi su posljedica ekonomskih poteškoća, nezaposlenosti, korupcije i nedostatka perspektiva, što uzrokuje dramatično smanjenje broja stanovnika, a time i radno sposobne populacije.

Podaci pokazuju da BiH gubi više od 30.000 stanovnika godišnje usljed negativnog prirodnog priraštaja i migracija. S druge strane, migrantska kriza unosi dodatne izazove jer BiH, sa svojom složenom političkom strukturom i ograničenim resursima – nije u mogućnosti da se nosi sa velikim prilivom migranata. Oni koriste BiH kao dio tzv. „balkanske rute“ kako bi stigli do zemalja zapadne Evrope, ali mnogi od njih ostaju zarobljeni u BiH usljed

zatvaranja granica i restriktivnih migracionih politika zemalja EU. Ovo stvara veliki pritisak na lokalne zajednice, naročito u ruralnim i pograničnim područjima poput Unsko-sanskog kantona, koji je postao glavna tačka za smještaj migranata.

Ograničeni smještajni kapaciteti, nedostatak osnovnih usluga, kao što su zdravstvena zaštita, obrazovanje i socijalna podrška, te nepostojanje sveobuhvatne državne strategije za upravljanje migracijama – doprinose jačanju socijalne napetosti između lokalnog stanovništva i migrantskih zajednica. Migrantska kriza takođe utiče na političke odnose u BiH, gdje različiti nivo vlasti imaju suprotstavljene pristupe u rješavanju problema.

Republika Srpska uglavnom odbija da prihvati migrante, dok Federacija BiH nosi najveći teret krize, što dodatno produbljuje međuetničke i političke podijele. S druge strane, međunarodna zajednica pruža određenu podršku, ali ona je često nedovoljna i fokusirana na kratkoročna rješenja. Uz demografski kolaps i odlazak mladih ljudi iz BiH, postavlja se pitanje održivosti zemlje u dugoročnom periodu.

Starenje stanovništva i smanjenje broja radno sposobnih ljudi ozbiljno ugrožavaju penzijski i zdravstveni sistem, dok emigracija doprinosi ekonomskom stagniranju i gubitku ljudskog kapitala. Istovremeno, priliv migranata izaziva strahove od demografskih promjena i kulturnih sukoba, što utiče na rast populističkih i antimigrantskih raspoloženja.

Dugoročno posmatrano, BiH se nalazi na prekretnici koja zahtijeva sveobuhvatnu reformu u oblasti migracione politike, demografske obnove i ekonomskog razvoja. Neophodno je razviti strategiju koja će omogućiti integraciju migranata na način koji je koristan za društvo, istovremeno radeći na podsticanju nataliteta, zaustavljanju odliva mozgova i stvaranju boljih uslova za život stanovnika BiH. U suprotnom, postoji opasnost da se demografska i migraciona kriza pretvore u dugotrajnu društvenu i političku nestabilnost, sa neizvjesnim posljedicama za budućnost zemlje.

V. INOVATIVNE MJERE ZA SPRJEČAVANJE DEPOPULACIJE

Depopulacija predstavlja jedan od najvećih demografskih izazova s kojima se suočavaju brojne zemlje širom svijeta, a posebno manji, ekonomski nestabilni regioni koji bilježe konstantno smanjenje broja stanovnika usljed

niskog prirodnog priraštaja, visoke stope emigracije i starenja populacije.[8] U uslovima kada tradicionalne mjere populacione politike, kao što su novčane naknade za novorođenu djecu ili podrška roditeljima, pokazuju ograničene rezultate, postoji potreba za osmišljavanjem inovativnih i integrisanih pristupa koji će ne samo usporiti trend depopulacije, već i stvoriti dugoročne uslove za demografski oporavak i ekonomski razvoj.[9]

Jedna od ključnih inovativnih mjera je integracija tehnologije u populacionu politiku kroz digitalnu transformaciju javnih usluga, što bi uključivalo razvoj digitalnih platformi za pružanje podrške mladim porodicama, poput virtuelnih savjetovališta za roditelje, onlajn pristupa zdravstvenim i obrazovnim uslugama, te platforme za zapošljavanje mladih u ruralnim područjima. Tehnologija bi takođe mogla omogućiti razvoj pametnih sela, koja bi kroz inovacije u poljoprivredi i obnovljivim izvorima energije – postala privlačna za mlade porodice. Pored toga, važno je razviti stimulativne mjere za privlačenje dijaspore kroz programe koji uključuju poreske olakšice,

---

[8] Japan se suočava sa ekstremnom verzijom demografskih izazova sa kojima se suočavaju mnoge bogate zemlje. U intervjuu za The Economist, Shinzo Abe, premijer, rekao je da stanovništvo opada i stari „brzinom bez presedana". Stopa plodnosti – broj djece koju će prosječna žena imati tokom života – je 1,4 i svake godine ima oko 400.000 više smrtnih slučajeva nego rođenih. Istovremeno, očekivani životni vijek u Zemlji izlazećeg sunca od 84 godine, najviši je na svijetu. Preko 28% stanovništva je starije od 65 godina, u poređenju sa 21% u Njemačkoj, 15% u SAD i 6% u Indiji. Više od polovine beba rođenih danas u Japanu može očekivati da će živjeti do 100 godina.
Stanovništvo Japana ubrzano stari zbog niske stope nataliteta i promjene načina života. Kao odgovor na ovo pitanje, japanska vlada je uvela mjere kao što su povećanje dječijeg dodatka i finansijske pomoći za mlade parove. Stručnjaci su takođe predložili naglašavanje ekonomskog jačanja kroz povećanu produktivnost rada i veće prihvatanje stranih radnika. Panel za strategiju stanovništva, privatni panel koji se sastoji od 28 članova iz biznisa, akademske zajednice i drugih sektora, podnio je prijedlog pod nazivom „Vizija stanovništva 2100" tadašnjem japanskom premijeru Fumio Kishidi u januaru 2024. godine. U prijedlogu se tvrdi da bi vlada trebalo da teži da zadrži stanovništvo iznad 80 miliona ljudi u 2100. godini podizanjem ukupne stope fertiliteta. Prijedlog uključuje dvije strategije – stabilizaciju stanovništva i jačanje ekonomije.

[9] Očekuje se da će svjetska populacija porasti za dvije milijarde ljudi, sa 7,7 milijardi trenutno na 9,7 milijardi u 2050. godini, prije nego što dostigne vrhunac od skoro 11 milijardi do kraja vijeka, jer stope fertiliteta nastavljaju da opadaju. Tokom ovog perioda, predviđa se da će globalna populacija postati sve više i više urbana, dok će djeca mlađa od pet godina biti brojčano nadmašena osobama starijim od 65 godina.
Očekuje se da će polovina globalnog rasta stanovništva od sada do 2050. godine doći iz samo devet zemalja: Indije, Nigerije, Pakistana, Demokratske Republike Kongo, Etiopije, Tanzanije, Indonezije, Egipta i SAD (u opadajućem redoslijedu povećanja). Stanovništvo podsaharske Afrike će se vjerovatno udvostručiti, dok će se stanovništvo Evrope vjerovatno smanjiti.

podršku za pokretanje biznisa, priznavanje stranih diploma i unapređenje infrastrukture u regionima odakle potiče dijaspora.

Druga inovativna mjera je uvođenje prilagođenih obrazovnih programa koji će pripremati mlade ljude za profesije budućnosti, uključujući tehnološke i ekološke sektore, čime bi se smanjio odliv mozgova i omogućilo kreiranje radnih mjesta u lokalnim zajednicama. U ovom kontekstu, potrebno je podsticati saradnju između akademskih institucija, privatnog sektora i lokalnih zajednica kako bi se kreirali programi obuke i zapošljavanja koji odgovaraju potrebama savremenog tržišta rada.

Treća važna mjera je podrška ženama u ravnoteži između profesionalnog i porodičnog života, što se može postići kroz fleksibilne radne uslove, razvoj mreže vrtića i poboljšanje uslova za rad od kuće.

Istovremeno, treba uvesti programe koji podržavaju mlade porodice kroz dostupno stanovanje, besplatnu zdravstvenu zaštitu i subvencije za školovanje djece. U ruralnim područjima ključno je unaprijediti infrastrukturu, uključujući puteve, internet i osnovne javne usluge, kako bi se mladi motivisali da ostanu i razvijaju svoje zajednice. Interesantan pristup mogao bi biti i uvođenje inovacija u kulturnu i društvenu politiku, kao što je stvaranje programa koji će promovisati povratak tradicionalnih vrijednosti porodice, ali u savremenom kontekstu koji ne isključuje moderne aspekte života. Države bi mogle da promovišu nacionalne kampanje koje ističu značaj porodice i zajednice, uz podršku poznatih javnih ličnosti, čime bi se pozitivno uticalo na javnu svijest o važnosti demografske stabilnosti.

Uz to, može se razmotriti i razvoj inovativnih ekonomskih modela, kao što su mikroinvesticioni programi koji omogućavaju građanima da zajednički ulažu u lokalne projekte i stvaraju ekonomsku stabilnost u svojim zajednicama. Ovi programi mogli bi biti podržani od strane države ili međunarodnih partnera, sa fokusom na podršku održivim projektima u oblasti poljoprivrede, ekoturizma i zelene energije.

Konačno, potrebno je razviti dugoročne strategije koje će kombinovati ekonomske, socijalne i kulturne aspekte demografske politike, uz aktivno učešće svih društvenih aktera, uključujući vlade, nevladine organizacije, akademsku zajednicu i privatni sektor. Samo sveobuhvatan i inovativan pristup koji uvažava specifičnosti lokalnih zajednica i globalne trendove – može omogućiti da se trend depopulacije zaustavi i da se stvore uslovi za održivi demografski razvoj.

V. ZAKLJUČAK

Evropa se očito suočava sa starenjem stanovništva i padom stope nataliteta, što utiče na omjer zavisnosti i ima negativan učinak na rast radne snage koji znatno zaostaje za stopom iz protekle decenije. Vidljiv je i pad broja radne snage u istočnim, južnim i središnjim evropskim regijama, a starenje stanovništva utiče i na planiranje stambenog prostora i prevoza, infrastrukturu i potrebe za uslugama, kao i na fiskalnu održivost i održivost sistema socijalne sigurnosti. Potrebne su zato politike aktivnog starenja kako bi se smanjila negativna dimenzija demokratskih promjena, posebno u ruralnim i udaljenim područjima, te osigurala odgovarajući nivo kvaliteta života za sve stanovnike.

Demografski izazovi u Bosni i Hercegovini predstavljaju ozbiljan problem koji zahtijeva hitnu pažnju i akciju. Smanjenje broja stanovnika, starenje populacije, emigracija i etničke tenzije su međusobno povezani problemi koji utiču na sve aspekte društva. Uspješno suočavanje sa ovim izazovima zahtijeva dugoročnu strategiju, političku volju i saradnju svih aktera u društvu. Samo kroz sveobuhvatan i koordinisan pristup BiH može prevazići demografsku krizu i izgraditi održivo i prosperitetno društvo.

Rješavanje demografskih promjena i gradnja pravednijeg društva su jedan od prioriteta svake države ključan je za izgradnju pravednijeg i otpornijeg društva Kriza koju je izazvala i pandemija COVIDA-19 razotkrila je brojne slabe tačke od kojih su neke povezane i s korjenitim demografskim promjenama koje već utiču na društva i zajednice širom Evrope. Taj dvojaki izazov mora doprinijeti promišljanju zdravstvene zaštite, javnih budžeta i javnog života u narednim decenijama.

Strategiju za demografske promjene treba da se zasniva na glavnim elementima kao što su: dostojanstveni radni uslovi, ravnoteža između poslovnog i privatnog života, teritorijalni aspekt politika kojima se afirmiše privredna aktivnost i zapošljavanje, adekvatno pružanje socijalnih usluga od opšteg interesa, učinkovit lokalni javni prevoz, te odgovarajuća briga za izdržavane osobe i dugotrajna zaštita, pri čemu se posebna pozornost posvećuje novim oblicima rada i njihovom društvenom efektu. U tom kontekstu, demografske promjene su jedan od temeljnih izazova za EU, te bi pri osmišljavanju i provedbi programa prednost trebalo dati rješavanju tog pitanja. Treba podsjetiti da je jedan od glavnih ciljeva EU utvrđenih u Uredbi o EFRR (Evropskom fondu za regionalni razvoj[10] – *the European*

[10] EFRR je jedan je od glavnih instrumenata evropske kohezijske politike. Osnovan je 1975. godine kako bi se doprinijelo smanjenju razlika u stepenu razvijenosti evropskih regija, te poboljšanju životnog standarda u regijama koje su u najnepovoljnijem položaju.

Regional Development Fund - ERDF) i Kohezijskom fondu[11] (*the Cohesion Fund*) za sljedeći višegodišnji finansijski okvir pružanje potpore urbanim i ruralnim područjima s geografskim ili demografskim poteškoćama, te da pritom države članice moraju dodijeliti finansijsku potporu EU-a za projekte kojima se afirmiše ekološki održiv i socijalno uključiv privredni razvoj u spornim regijama.

Ukupne strukture demografske značajke već sada od kreatora javnih politika zahtijevaju oblikovanje nove ekonomske, poreske, zdravstvene, penzijske, obrazovne, socijalne i porodične politike i uopšte javnih politika na koje utiču demografske promjene. I bez rasta standarda u zadovoljavanju elementarnih potreba populacije penzionera, rasti će javni rashodi, jer zbog dugoročnog opadanja fertiliteta naraštaji koji ulaze u dob penzionera uvijek su brojniji u odnosu na naraštaje koji pristižu u radnu dob.

Literatura

- Akrap, A. (2015). "Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051", *Bogoslovska smotra, 85* (3), 855-868. Preuzeto s *https://hrcak.srce.hr/148000*.
- Baudelle, G., Olivier, D. (2006). "Changement Global, Mondialisation et Modèle De Transition Démographique: réflexion sur une exception française parmi les pays développés", Historiens et Géographes (in French), 98 (395), 177–204.
- Boll, C., Kloss, A., Puckelwald, J., Schneider, J., Wilke, C. B., Will, A. (2013). *Ungenutzte Arbeitskräftepotenziale in Deutschland: Maßnahmen und Effekte*, Studie im Auftrag der Initiative Neue Soziale Marktwirtschaft GmbH (INSM), Hamburgisches WeltWirtschaftsInstitut (HWWI), Hamburg.
- Börsch-Supan, A., Wilke, C. B. (2009). "Zur mittel- und langfristigen Entwicklung der Erwerbstätigkeit in Deutschland", *Zeitschrift für Arbeitsmarkt Forschung (ZAF), 42*(1), 29–48.
- Caldwell, J. C. (1976). "Toward a restatement of demographic transition theory", *Population and Development Review*, 2 (3/4), 321-366. *doi:10.2307/1971615*.

[11] Kohezijski fond osnovan je u svrhu jačanja ekonomske, socijalne i teritorijalne kohezije EU, u interesu podsticanja održivog razvoja. U programskom razdoblju 2021.–2027. osigurava potporu: ulaganjima u okolinu, uključujući područja povezana s održivim razvojem i energijom od kojih se ostvaruje korist za okolinu; transevropskim mrežama u okviru saobraćajne infrastrukture (TEN-T) i tehničkoj podršci.

- Chesnais, J.-C. (1993). *The Demographic Transition: Stages, Patterns, and Economic Implications: A Longitudinal Study of Sixty-Seven Countries Covering the Period 1720–1984,* Oxford U. Press, 633.
- Clark, G., Cummins, N. (2009). „Urbanization, Mortality, and Fertility in Malthusian England", *The American Economic Review,* vol. 99, no. 2. Papers and Proceedings of the One Hundred Twenty-First Meeting of the American Economic Association (May, 2009), 242-247, published By: American Economic Association.
- Coale, A.J. (1973). "The demographic transition", IUSSP Liege International Population Conference, *IUSSP*, *Liege*, volume 1, 53-72.
- Coleman, D. (edit.) (1996). *Europe's Population in 1990s*, Oxford University Press, Oxford.
- Does Europe need immigrants? Population and work force projections, *Coleman DA.Int Migr Rev*., 1992 Summer, 26(98), 413-461.
- Družić, I. (2003). *Hrvatski gospodarski razvoj*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Politička kultura, Zagreb.
- European Commission. *Southern Neighbourhood, https://ec.europa.eu/nei ghbourhood-enlar gem ent/neighbourhood/southern-nei ghbourhooden.*
- Fassmann, H., Munz, R. (1994). "European east-west migration, 1945-1992", *Int Migr Rev.*, 28(3), 520–538.
- Friedlander, D., Okun, S.B, Segal, S. (1999). "The Demographic Transition Then and Now: Processes, Perspectives, and Analyses", *Journal of Family History*, 24 (4), 493–533, *doi:10.1177/ 03 6319909902400406.*
- GBD (2015). *Mortality and Causes of Death Collaborators. Global, regional, and national life expectancy, all-cause mortality, and cause-specific mortality for 249 causes of death, 1980–2015: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2015*, Lancet, 2016; 388(10053),1459–544.
- Gelo, J., Akrap, A., Čipin, I. (2005). *Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske (bilanca 20.stoljeća),* Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Zagreb.
- Goldstein, J.R., Sobotka, T., Jasilioniene, A. (2009). "The End of `Lowest-Low` Fertility?", *Population and Development Review,* vol. 35, no. 4, 663-699.
- Goli, S., Arokiasamy, P. (2013). *Demographic Transition in India: An Evolutionary Interpretation of Population and Health Trends Using ‹Change-Point Analysis›*, 8(10):e76404**,** *DOI:10. 1371/ journal. pone. 007 6404.*
- Gong, X., Breunig, R., King, A. (2010). *New estimates of the relationship between female labour supply and the cost, availability, and quality of child care*, Economic Roundup, .

- Harris, B. (2005). „Health by Association", *International Journal of Epidemiology*", International Journal of Epidemiology, volume 34, issue 2, 488–490, *https://doi.org/10.1093/ije/dyh 409.*
- Harnisch, M., Müller, K.-U., Neumann, M. (2018). Teilzeitbeschäftigte würden gerne mehr Stunden arbeiten, Vollzeitbeschäftigte lieber reduzieren. *DIW Wochenbericht* (Bd. 38, S. 838–846). Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung (DIW), Berlin. DOI: .
- Hirschman, C. (1994). "Why fertility changes", *Annual Review of Sociology*, 20, 203–233. *doi:10.1146/annurev.so.20.080194.001223.*
- Jakovljevic, M.M., Netz, Y.,Buttigieg, S.C.,Adany, R., Laaser, U., Varjacic, M. (2018). „Population aging and migration – history and UN forecasts in the EU-28 and its east and south near neighborhood – one century perspective 1950-2050", *Globalization and Health*, volume 14, article number: 30, *doi: 10.1186/ s12992-018-0348-7.*
- Kingsley, D. (1945). "The World Demographic Transition", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 237 (237), 1–11. *doi:10.1177/000271624523700102.*
- Kirk, D. (1996). "The Demographic Transition", *Population Studies*, 50 (3), 361-387. *doi:10. 1080/0032472031000149536.*
- Kunisch, S., Boehm, S. A., Boppel, M. (2011). (eds). *From Grey to Silver: Managing the Demographic Change Successfully*, Springer-Verlag, Berlin Heidelberg.
- Landry, A. (1982) [1934]. *La révolution démographique – Études et essais sur les problèmes de la population*, Paris, INED-Presses Universitaires de France.
- Lewis, H., Dwyer, P., Hodkinson, S., Waite, L. (2015). "Hyper-precarious lives: migrants, work and forced labour in the global north", *Prog Hum Geogr.*, 39(5), 580–600.
- McMichael, A.J., Woodruff, R.E., Hales. S. (2006). "Climate change and human health: present and future risks", *Lancet*, 367(9513), 859–869.
- Myrskylä, M., Kohler, H.-P., Billari, F.C. (2009). „Advances in development reverse fertility declines", *Nature*, 460 (7256), 741-743, *doi:10.1038/ nature08230.*
- Nejašmić, I. (2005). *Demografija*, Školska knjiga, Zagreb.
- Nejašmić, I. (2005), *Demografija stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska Knjiga, Zagreb.
- Nye, R.A., Poppel, F. (2003). "Fertility and Contraception During the Demographic Transition: Qualitative and Quantitative Approaches", *Journal of Interdisciplinary History*, 34 (2), 141–154. *doi:10. 1162/002219503322649453*.

- Oded, G. (2005). "The Demographic Transition and the Emergence of Sustained Economic Growth" (PDF), *Journal of the European Economic Association*, 3 (2–3), 494-504. *doi:10. 1162/ jeea. 2005.3.2-3.494*.
- Oded, G. (2011). "The demographic transition: causes and consequ enc es", *Clio metrica*, 6 (1), 1–28. *doi:10.1007/s11698-011-0062-7.*
- Pushpalata Zanwar, P., Perianayagam, A., Zazdravnykh, E., Omar, Z., Vinod Joseph, K.J., Santos, F.H., Negm, A.M., Reistetter, T.A., Heyn, P.C., Kelekar, U. (2022). „Examining the Impacts of Coronavirus Disease 2019 Mitigation Policies on Health Outcomes of Older Adults: Lessons Learned From Six High-Income or Middle-Income Countries", *Public Policy Aging Rep*., 32(4),121-130. *doi: 10.1093/ppar/prac023. eCollection 2022*.
- Sharma, A., Kumar, A., Mohanty, SK., Mozumdar A. (2022). „Comparative analysis of contraceptive use in Punjab and Manipur: exploring beyond women›s education and empowerment", *BMC Public Health*, 18, 22(1), 781. *doi: 10.1186/s12889-022-13147-3.*
- Szreter, S. (1993). "The Idea of Demographic Transition and the Study of Fertility: A Critical Intellectual History", *Population and Development Review*, 19 (4), 659–701. *doi:10.2307/2938410.*
- United Nations, *United Nations Population Division – Department of Economic and Social Affairs*. *http://www.un.org/en/ development/desa/ population/*. Accessed 19 May 2024.
- United Nations, United Nations Population Division – Department of Economic and Social Affairs. World Population Prospects: 2015 Revision. *http://www. un.org/en/ development/desa/ popu lation/ events/ other/10/index.shtml*. Accessed 20 May 2024.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Trends in International Migrant Stock: Migrants by Destination and Origin (United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2015). 2015. . Accessed 21 May 2024.
- Wertheimer-Baletić, A. (2004). *Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Wertheimer-Baletić, A. (2005). *Demografija Hrvatske – aktualni demografski procesi*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 97-118.
- Wertheimer-Baletić, A. (2013). *Demografska posttranzicijska etapa u zapadnoj Europi – obilježja i čimbenici (razdoblje 1960. – 2010. godine)*, Hrvat. akad. znan. i umjet., Razred za druš. znan., Zagreb, 50=516, 121-152.

- Woods, R. (2000). *The Demography of Victorian England and Wales*, Cambridge University Press. 18.
- World Health Organization. World Health Statistics 2014. Indicator Compendium. World Health Organization. *http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/whs2014_indi catorcompend ium.pdf.* Accessed 15. May 2024.
- Yazgan, P, Utku, D.E., Sirkeci, I. (2015). "Syrian crisis and migration", *Migr Lett.,* 12(3), 181–192.

ANU BiH АНУ БиХ

DEMOGRAPHIC CHALLENGES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION: THE CASE OF SOUTHEAST EUROPE GLOBALIZACIJE: SLUČAJ JUGOISTOČNE EVROPE

Abstract

The paper analyzes demographic challenges in Southeast Europe (SEE) in the context of globalization, focusing on the paradoxical interaction between global integration and local identities. It investigates how globalization, through its economic, social and cultural implications, affects the perception and experience of identity in SEE, and how this, in turn, shapes demographic trends. The analysis shows that SEE is at the center of a complex global demographic process, where the classic concept of „brain drain" is intertwined with the new phenomenon of „identity drain".

The paper focuses on the impact of globalization on migration in SEE, showing how economic pressures and the pursuit of a better standard of living encourage migration, but at the same time create a sense of loss of cultural identity and belonging. The research also deals with the impact of globalization on demographic trends such as the decrease in the birth rate. In this context, the subject of attention is how globalization, through lifestyle changes and the promotion of individualistic values, affects traditional family models and reduces the desire for more children.

Using statistical data and qualitative analysis, shows that globalization, although it offers economic benefits, has also created significant demographic challenges in SEE. In this regard, a number of recommendations are proposed to address these challenges, including: redefining identity in the context of globalization, empowering local communities and encouraging confidence in the future, and creating policies that promote inclusion and sustainability in the context of global connectivity.

Keywords: demographic challenges, globalization, migrations, identity, Southeast Europe